

Globaalia vastarintaako?

Kriittinen analyysi teoreettisesta keskustelusta¹

TIINA SEPPÄLÄ

Jako poliittiseen realismiin ja idealismiin on luonnehtinut poliittista filosofiaa läpi historian. Se määrittää vahvasti myös kansainvälisen politiikan teoriaa. Riippuen siitä, nähdäänkö ihminen luonnostaan pahana, itsekkäänä ja omaa etuaan tavoittelevana vai hyvänä ja rauhantahtoisena, erilaisissa suuntauksissa annetaan erilaisia ohjeita siitä miten yhteiskunta – niin ihmisten kuin valtioidenkin väliset suhteet – tulisi järjestää.

Kaikkein keskeisempiä kysymyksiä sekä kansainvälisessä politiikassa että kansainvälisen politiikan teoriassa ovat kysymykset sodasta ja rauhas- ta. Vaikka ne vaikuttavat sinänsä yksinkertaisilta käsitteiltä, niitä määritellään erilaisissa traditioissa hyvinkin eri tavoin. Erityisesti rauhan käsite on moniulotteinen. Katsotaanko rauhaksi pelkästään sodan puuttuminen, vai nähdäänkö, että rakenteellisen väkivallan olosuhteissa todellista rauhan- tilaa ei voida saavuttaa niin kauan kuin maailmas- sa on olemassa suunnatonta köyhyyttä ja nälänhä- tää? Onkin pohdittu, elämmekö koko ajan käyn- nissä olevassa sotatilassa, vaikka yhtään ammusta ei laukaistaisikaan. On myös erilaisia näkemyksiä siitä, miten sotaa ja väkivaltaa voidaan parhaiten ehkäistä ja miten rauhaa tulisi rakentaa. Tässäkin suhteessa kohtaamme yleensä kahtiajaon: teoreeti- kot visioivat *mitä tulisi tehdä* -kysymysten äärellä odottaen, että jotkin muut toimijat panisivat hei- dän ideansa käytäntöön.

Jaottelut hyvään/pahaan tai sotaan/rauhaan ei- vät ole pelkkää puhetta vaan niillä on suoria ja

konkreettisia vaikutuksia. Poliitikassa ne esimer- kiksi ohjaavat valtioiden keskinäistä kanssakäymis- tä ja niiden harjoittamaa turvallisuuspolitiikkaa. Teoriapuolella ne vaikuttavat siihen, miten poliit- tista toimintaa selitetään ja millaisia visioita oikeu- denmukaisemman maailman rakentamiseksi esite- tään. Erilaiset tutkimussuuntauksiset ovat narratii- veja siitä, miten maailmaa tulisi tutkia ja tulkita, miten siellä tulisi olla ja toimia. Teoriat eivät pel- kästään *kuva* ja *heijasta* sosiaalista todellisuutta vaan niiden kautta myös *luodaan* ja *muokataan* sitä.

Usein kun näennäisen neutraalisti yritetään ku- vata erilaisia ilmiöitä niiden taustalla vaikuttavia arvoja huomioimatta, voi unohtua myös tutki- muksen olevan vallankäyttöä: 'Kriittisen yhteis- kuntatieteen näkökulmasta niin kutsuttu normaali- tiede jääkin vajaan: pyrkiessään eroon arvosi- donnaisuudesta normaalitiede usein itse asiassa si- too itsensä vallitsevien arvojen ja poliittisten ra- kenteiden aktiiviseksi palvelijaksi' (Harle 2003, 38). Kriittisessä lähestymistavassa katsotaan, että tutki- muksessa on ensisijaisesti kyse tieteen yhteiskun- nallisesta tehtävästä. Normatiivinen, poliittinen lähtökohta on selkeästi läsnä jo tutkimuksen ta- voitteen asettelussa. Esimerkiksi rauhantutkimus eroaa tavanomaisesta kansainvälisen politiikan tutkimuksesta olemalla 'vähemmän neutraali': sen tavoitteena on hankkia tietoa siitä, miten joku tiet- ty päämäärä – tässä tapauksessa rauha – on saavu- tettavissa (Galtung 1969, 14–15).

Miten rauhanomaisempaan maailmaan ja inhimillisen kärsimyksen minimointiin tulisi sitten pyrkiä, onkin paljon monimutkaisempaa. Niin sotaan kuin rauhaankin liittyvistä kysymyksistä on olemassa monenlaisia keskenään kilpailevia teorioita. Maailma on monimutkainen paikka ja sen ilmiöt vaikeasti haltuun otettavia. Meillä ihmisillä – olimpeta kansalaisia, poliitikkoja tai teoretikkoja – on taipumus ja halu selittää maailma yksinkertaisemmaksi, koska kaikkia sen monimutkaisuuksia on vaikeaa ymmärtää. On houkuttelevampaa valita joku yksi näkökulma, josta käsin maailmaa tarkastelee ja rakentaa sen pohjalta itselleen kokonainen ideologia tai teoreettinen suuntaus.

Väitöstutkimuksessani olen kohdannut monia erilaisia näkemyksiä siitä, miten sota tulisi vastustaa ja rauhaa rakentaa – sekä teoreettisessa keskustelussa että tutkimisissä sodanvastaisissa organisaatioissa. Olen tutkinut 'globaalista vastarinnasta' käytyä teoreettista keskustelua analysoimalla sitä kriittisen teorian näkökulmasta tapaustutkimuksena Irakin sotaan vastustava liike. Tähän asetelmaan minut johti sodanvastaisen liikkeen uusi poliittinen aktivoituminen Irakin sotaan vastustavien kansainvälisten mielenosoitusten myötä, jotka kokosivat marsseille kymmeniä miljoonia ihmisiä ympäri maailmaa.

Kaikkien aikojen suurimman sodanvastaisen mobilisaation jälkeen teoreettisessa keskustelussa yhtäältä esitettiin erilaisia tulkintoja olemassa olevan liikkeen luonteesta ja toiminnasta; toisaalta alettiin visioida aivan uudenlaisesta liikkeestä, joka organisoituisi yhä globaalimmin. Korostettiin, että se voisi muodostaa jopa pysyväisluonteisen vastavoiman länsimaisille valtioille, jotka ovat liberaalin demokratian nimessä puuttuneet sotilaallisilla keinoin kolmannen maailman valtioiden sisäisiin asioihin milloin minkäkin oikeutuksen nojalla. Sodanvastaista liikettä alettiin kutsua jopa maailman toiseksi suurvallaksi.

Erityisesti niin kutsutuissa globaaliteorioissa, liberaalissa kosmopolitanismissa ja radikaalissa jälkistrukturalismissa yhteiskunnalliset liikkeet nähdään yleisemminkin vastauksena sodan ongelmaan. Kun liberaalit kosmopoliitit puhuvat globaalista kansalaisyhteiskunnasta (esim. Kaldor 2003), radikaalimmat haaveilevat vallankumouksellisesta liikkeestä, joka 'sotisi' sotaan vastaan globaalina rintamana (Hardt & Negri 2004). Molemmat suuntaukset uskovat, että liikkeet voivat vastustaa sotaan nimenmaan symbolisen vallan avulla

globaalissa julkisuustilassa käytävissä merkityskamppailuissa. Ne myös suosittelevat liikkeille yhä globaalimpia strategioita.

Kun aloin tutkia sodanvastaista liikettä, olin alun perin viehätynyt juuri näihin globaaliteorioihin. Melko pian Irakin sotaan vastustavien organisaatioiden edustajia Lontoossa haastatellessani kuitenkin huomasin, että ennako-oletukseni liikkeestä olivat ongelmallisia. Oli hämmäntävää huomata, että suositut ja teoreettista keskustelua jopa dominoivat teoriat eivät monilta osin vastanneetkaan liikkeen poliittista käytäntöä eivätkä liikkeen sisällä ilmeneviä käsityksiä siitä, miksi ja miten sota tulisi vastustaa.

Olin ymmälläni. Pohdin pitkään miten eroa teorioiden ja liikkeen käsitysten välillä tulisi lähestyä ja tulkita. Lopulta palaset loksahivat paikoilleen, kun tutustuin vastaväittäjäni, professori David Chandlerin globaaliteorioita kohtaan esittämään kritiikkiin. Lapin yliopistolla pitämällään luennolla hän luonnehti niitä aivan liian abstrakteiksi ja jopa epäpoliittisiksi. Chandlerin (2009b: 532) mukaan politiikan teoriaa hallitsee tällä hetkellä niin kutsuttu 'globaali ideologia', jonka seurauksena politiikan, vallan ja vastarinnan uskotaan operoivan ensisijaisesti globaalilla eikä enää kansallisvaltioiden tasolla. Sen sijaan, että hän määrittäisi globaalitason automaattisesti ensisijaiseksi, selittäväksi tekijäksi ja valtiotason toissijaiseksi, muutoksiin pelkästään reagoivaksi – kuten politiikan tutkimuksen valtavirrassa yhä useammin tehdään – Chandler pyrkii paljastamaan millaisille taustaoletuksille yhä globalisoituneemmat käsitteet ja teoriat rakentuvat. Hänen analyysinsä on hyvin mielenkiintoinen yhteiskunnallisten liikkeiden näkökulmasta, koska paljastaessaan monia vakavia ongelmia globaaliteorioissa se auttaa ymmärtämään, miksi esimerkiksi sodanvastaisen liikkeen strategioita ja vaikutusvaltaa on tulkittu hyvin globaalista ja idealistisestakin näkökulmasta käsin.

Väitöskirjani kannalta yksi mielenkiintoinen argumentti on, että globaali vastarinta on tehotonta: se pikemminkin pakenee valtaa kuin haastaa sitä (Chandler 2009a: 18, 270; Chandler 2009b: 541–542). Kun symbolisesta vastarinnasta tulee päämäärä sellaisenaan, poliittinen toiminta on itsetarkoituksellista riippumatta sen konkreettisista vaikutuksista. Tällöin politiikka laimenee eikä se ole enää taistelua vallasta, joka on Chandlerin (2009a: 20) mukaan politiikan keskeisin tavoite. Vääryyksiä vastaan ei voi taistella ilman poliittista valtaa,

jota on hänen mukaansa mahdollista hankkia vain kansallisvaltion ja olemassa olevien poliittisten järjestelmien kontekstissa. Kutsunkin tätä suuntausta valtiokeskeiseksi lähestymistavaksi.

Aiheellisesta kriitistä huolimatta on myönnettävä, että globaaliteorioissa on sodanvastaisen liikkeen näkökulmasta monia mielenkiintoisia piirteitä, koska ne puhuvat globaalista kansalaisyhteiskunnasta tai jopa vallankumouksellisesta liikkeestä ratkaisuna sodan ongelmaan. Ne eivät ole kuitenkaan ole rakentaneet käytännöllistä yhteyttä jo olemassa olevaan sodanvastaiseen liikkeeseen, jolloin myöskään monia sen keskeisiä ja luonteensomaisia piirteitä ei ole otettu huomioon. Tämä on ongelmallista, koska kriittisen yhteiskuntatieteen yhteys käytäntöön on sen tärkein ominaisuus (Leonard 1990: 3; Fay 1987: 2). Olenkin työssäni analysoinut teoreettista keskustelua nimenomaan tästä kriittisen teorian näkökulmasta pyrkiessäni toimimaan eräänlaisena kriittisenä välikätenä metateorioiden ja liikkeen välillä. Olen työssäni kysynyt, miten teorit 'resonoivat' tai niin sanotusti pystyvät puhuttelemaan liikettä; mitä teorit mahdollisesti jättävät huomiotta ja miten niiden arvot ja normatiiviset lähtökohdat ovat yhteen sovitettavissa liikkeen arvojen kanssa.

Analysin kautta osoitan, että teorioiden suhde sodanvastaiseen liikkeeseen ei ole ainoastaan riittämätön vaan myös monin tavoin ongelmallinen. Erityisesti globaaliteorioiden ja liikkeen välillä on suuria eroja siinä miten valtaa ja vastarintaa, sodan syitä ja ratkaisumalleja käsitteellistetään. Useammin yhtymäkohtia löytyykin valtiokeskeiseen lähestymistapaan. Sekään ei kuitenkaan ole teoriaan ongelmaton. Myös se perustuu samanlaiselle joko-tai -jaottelulle kuin globaaliteoriatkin, joita se kritisoi. Liikkeen sisällä vastarinnan tavoitteet, kohteet kuin strategiatkin määritellään laajemmin ja moniulotteisemmin kuin missään tutkituista teorioista. Kun teorit puoltavat esimerkiksi joko globaalia tai kansallista strategiaa, liikkeen sisällä voidaan korostaa molempia yhtä aikaa. Liikkeessä myös koetaan tärkeäksi sekä symbolinen että instrumentaalinen, poliittinen valta, vaikka teorit pakottaisivat valitsemaan niiden väliltä.

Vaikka olen tutkinut vain neljää organisaatiota pelkästään yhden valtion sisällä, kun todellisuudessa sodanvastainen liike koostuu tuhansista organisaatioista, ryhmistä ja yksilöistä ympäri maailmaa, uskallan tehdä tutkimukseni perusteella laajempiakin johtopäätöksiä. Itse asiassa voi sanoa,

että jo näinkin pienen ja rajallisen tapaustutkimuksen kautta on käynyt selväksi, että kolme tarkastelemaani teoreettista suuntausta ovat liian mustavalkoisia verrattuna liikkeen sisällä vallitseviin käsityksiin.

Samaan aikaan tutkimukseni paljastaa myös ristiriitoja, konflikteja ja valtataisteluja sodanvastaisen liikkeen sisällä. Niitä ei globaaliteorioissa huomioida juuri lainkaan, koska ne korostavat konsensuaalisuutta ja 'universaaleihin' arvoihin sitoutumista. Vaikka ulkopäin liike voi vaikuttaa yhtenäiseltä, pinnan alla käydään monenlaisia kamppailuja eri organisaatioiden, perinteiden ja ideologioiden välillä. On hyvin vaikeaa ulkopäin ohjata ja muuttaa sodanvastaista liikettä teorioiden haluamaan suuntaan.

Se, että sodanvastaisen liikkeen sisällä näkemykset ovat monikerroksisia ja päällekkäisiä mutta siitä huolimatta usein keskenään ristiriitaisia osoittaa, että ei ole ainoastaan haastavaa selittää liikkeen toimintaa yhdestä ainoasta näkökulmasta vaan että on myös hyvin vaikeaa tarjota yksinkertaisia ohjeita ja toimintamalleja vastarinnan käytännön toteuttamiseen. Tässä mielessä teorit ovatkin riittämättömiä, niiden joko-tai -logiikka peittää asioiden kompleksisuuden.

Miksi tämä on sitten ongelmallista? Ensinnäkin, niin sanotun normaalin politiikan teorian näkökulmasta on huolestuttavaa, että riittämätön yhteys käytäntöön saa teoretikot tekemään puutteellisia ja joskus jopa vääriä tulkintoja sodanvastaisesta liikkeestä tai arvioimaan sen vaikutusvaltaa vain yhdestä, rajallisesta näkökulmasta. Toiseksi, kriittisen teorian näkökulmasta katsottuna on ongelmallista, että teorit eivät kykene kommunikoimaan kohteidensa kanssa tavalla, joka tarjoaisi niille käytännöllisiä ja käyttökelpoisia ohjeita vastarinnan organisoimiseksi. Kolmanneksi, on valitettavaa, että erityisesti globaaliteorioiden laajemmat normatiiviset projektit rakentuvat hyvinkin erilaiselle arvoperustalle kuin mitä ainakaan tutkimani organisaatiot näkevät liikkeelle toivottavana. Vaikka globaaliteorioissa esitetään monia emansipatorisnormatiivisia väitteitä ja visioita – ja haaveillaan jopa globaalista kollektiivisesta poliittisesta toimijasta, joka yksissä tuumin vastustaisi sotaa – teorioiden suhde olemassa olevaan liikkeeseen, ja ylipäätään käytäntöön, on heikko.

Ehdotan, että teorioiden suhdetta vastarinnan käytäntöön voidaan parantaa hyödyntämällä sodanvastaisen liikkeen sisällä havaittavaa sekä-että

-näkökulmaa. Se ei ainoastaan kuvaisi totuudenmukaisemmin liikkeen omia lähtökohtia vaan tarjoaisi myös hedelmällisemmän lähestymistavan vallan ja vastarinnan käsitteisiin yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksessa laajemminkin. Sekä-että-näkökulma ei ole pelkästään empiirinen havainto vaan myös teoreettinen käsite. Yhteiskuntafilosofi Brian Fay (1998: 224, 227–228) kutsuu sitä dialektiseksi lähestymistavaksi, jossa keskenään kilpailevat vaihtoehdot korvataan laajemmalla näkökulmalla. Se ottaa huomioon alkuperäisen asetelman lähtökohdat, mutta ei tyydy siihen, vaan ylittää ne. Mielekkyyks on siinä, että sitä kautta voidaan pehmentää dualismia ja dikotomioita.

Lopuksi palaan vielä tässä samassa kontekstissa alussa mainittuun jaotteluun poliittisen realismin ja idealismin välillä. Nämä traditiot muokkaavat myös käsityksiä siitä mitä yhteiskunnallisten liikkeiden, kuten sodanvastaisen liikkeen, uskotaan saavuttavan toimintansa avulla. Jos asioita tarkastellaan poliittisen realismin näkökulmasta, voi vaikuttaa siltä, että mitä tahansa nykyisin liikkeet tekevätkin, globaaleja määreitä ja abstrakteja käsitteitä viljelevät globaaliteoriat tulkitsevat ne automaattisesti vaikutusvaltaisiksi. Liberaalit kosmopoliitit ylikorostavat liikkeiden valtaa eivätkä huomioi erilaisia valtasuhteita ja valtarakenteita riittävästi. Radikaalit jälkistrukturalistit puolestaan painottavat valtarakenteita ja niin kutsuttua globaalia sotatilaa ehkä liiankin voimakkaasti uskoen samalla kuitenkin melkoisen idealistisesti vastarinnan mahdollisuuksiin. Hyvin abstrakti lähestymistapa johtaa helposti siihen, että liikkeille ei tarjota oikeastaan juuri minkäänlaisia konkreettisia ehdotuksia tai käytännöllisiä ohjeita vastarinnan organisoimiseksi. Siksi valtiokeskeisen suuntauksen kriittiset huomiot globaaliteorioiden ylioptimistisesta luonteesta ovatkin monessa mielessä perusteltuja. Jos omakсутaan liian idealistinen näkökulma, muutoksen uskotaan tapahtuvan jotenkin automaattisesti. Sen sijaan, että teorioiden kautta autettaisiin liikkeitä niiden konkreettisten tavoitteiden toteuttamisessa, voi käydä jopa päinvastoin.

Toisaalta poliittisen realismin nimissä olisi kuitenkin aivan liian helppoa väittää, että liikkeet ovat lähtökohtaisesti heikkoja ja suurimmaksi osaksi epäonnistuvat tavoitteidensa toteuttamisessa. Näkemys, että liikkeet ovat vaikutusvaltaisia vain silloin kun ne pystyvät haastamaan poliittista valtaa

olemassa olevien poliittisten instituutioiden kautta ei ole kovinkaan hedelmällinen. Tällöin oletetaan, että valta on aina ja kaikkialla samanlaista, muuttumatonta. Yksi – mutta ei suinkaan ainoa – yhteiskunnallisten liikkeiden vahvuus on, että ne pystyvät haastamaan perinteisiä ja luomaan uusia käsityksiä vallasta, politiikasta ja poliittisesta organisoitumisesta. (Walker 1998.)

Kriittisellä yhteiskuntatieteellä on tärkeä rooli erilaisten liikkeiden – myös sodanvastaisen liikkeen – kontekstissa, mutta vain silloin jos se ei jää pelkästään abstraktien, poliittisesta käytännöstä ja arvomaailmasta irrallisten projektien varaan. On tärkeää elvyttää keskustelu myös selkeämmin strategisista ja instrumentaalista vastarinnan ja poliittisen organisoitumisen muodoista. Toki erilaisia visioita ja jopa utopioitakin tarvitaan, mutta niitä tulisi rakentaa tiiviissä yhteistyössä jo olemassa olevien liikkeiden kanssa eikä määritellä etukäteen liian tiukkarajaisesti. Se on nimittäin kaikkein todennäköisin tapa varmistaa, että teoriat pysyvät pelkästään utopioina.

LÄHTEET

- Chandler, David. 2009a. *Hollow Hegemony? Rethinking Global Politics, Power and Resistance*. London: Pluto.
- Chandler, David. 2009b. 'The Global Ideology: Rethinking the Politics of the 'Global Turn' in IR'. *International Relations* 23(4): 530–547.
- Fay, Brian. 1987. *Critical Social Science: Liberation and its Limits*. Ithaca: Cornell University Press.
- Fay, Brian. 1998. *Contemporary Philosophy of Social Science: A Multicultural Approach* [1996]. Oxford: Blackwell Publishing.
- Galtung, Johan .1969. *Rauhantutkimus* [1967]. Suom. Pentti Halme. Helsinki: Weilin & Göös.
- Hardt, Antonio & Negri, Michael. 2004. *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. New York: Penguin Books.
- Harle, Vilho. 2003. 'Onko kriittinen geopolitiikka kriittistä tiedettä?' Teoksessa Vilho Harle & Sami Moisio (Eds.) *Muuttuva geopolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus. s. 36–56.
- Kaldor, Mary. 2003. *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity Press.
- Walker, R.B.J. 1988. *One World, Many Worlds: Struggles for a Just World Peace*. London: Zed Books Limited.

VIITTEET

- ¹ Teksti on lectio praecursoria, joka perustuu Lapin yliopistossa 30.10.2010 tarkastettuun kansainvälisten suhteiden väitöskirjaan *Globalizing Resistance against War? A Critical Analysis of the Theoretical Debate through a Case Study of the 'New' Anti-War Movement in Britain*.